УДК 811.111'373.60:81'373.46:37
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-23

СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛАТИНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ОСВІТНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF LATIN BORROWINGS IN ENGLISH EDUCATIONAL TERMINOLOGY

Салюк Б. А.,
orcid.org/0000-0002-9952-2399
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету

Полуляхов А. С.,
orcid.org/0009-0004-3171-9154
старший викладач кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету

У статті здійснено зіставний аналіз значень латинських лексичних запозичень та їх еквівалентів у сучасній англійській освітній термінології. Корпус з 20 лексем, відібраних із галузі освіти та педагогіки, класифіковано за чотирма основними типами семантичних трансформацій: звуження (спеціалізація), розширення (генералізація), пейорація та амеліорація. Дослідження спирається на теоретичне розмежування причин, природи та результатів семантичного зсуву, а також на концепцію семасіологічних механізмів і нижньорівневих моделей семантичних трансформацій за класифікацією Д. Гіраертса. Також увага приділяється комбінованим трансформаціям, в яких денотативні зміни поєднуються з емотивними компонентами (наприклад, звуження і амеліорація). Значення латинських слів подаються за Oxford Latin Dictionary, тоді як значення їх англійських відповідників – за Oxford Dictionary of Education. Дослідження здійснюється методом порівняльного аналізу значення латинських лексем із значеннями їх сучасних англійських термінологічних еквівалентів, що дозволяє визначити характер семантичної трансформації без урахування проміжних етапів запозичення. Результати свідчать про те, що в освітній термінології звуження значення переважає над його розширенням (70%), пейорація не виявлена, тоді як амеліорація присутня тільки у 2 випадках. Метафоричне та метонімічне перенесення виступають головними когнітивними механізмами трансформації. Практичне значення роботи полягає у розробленні інструментарію для аналізу латинських запозичень в англійській академічній лексиці та в можливості використання матеріалу в курсах з латинської мови та лексикології англійської мови. Результати сприяють розумінню когнітивних механізмів термінологізації та інституціалізації академічної лексики англійської мови, зокрема в освітньому дискурсі.

Ключові слова: латинські запозичення, семантичні трансформації, англійська освітня термінологія, значення.

The article presents a comparative analysis of the meanings of Latin lexical borrowings and their equivalents in contemporary English educational terminology. A corpus of 20 lexemes selected from the field of education and pedagogy is classified according to four main types of semantic transformations: narrowing (specialization), broadening (generalization), pejoration, and amelioration. The study is grounded in a theoretical distinction between the causes, nature, and results of semantic shift, as well as in the concept of semasiological mechanisms and lower-level models of semantic transformations following Geeraerts' classification. Particular attention is paid to combined transformations, in which denotative changes are coupled with emotive components (e.g., narrowing and amelioration). Latin word meanings are provided according to the Oxford Latin Dictionary, while the meanings

© Салюк Б. А., Полуляхов А. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

of their English equivalents are taken from the Oxford Dictionary of Education. The study employs a comparative analysis, examining Latin lexeme meanings alongside their contemporary English terminological equivalents, which allows for precise determination of the nature of semantic transformation without accounting for intermediate stages of borrowing. The results demonstrate that in educational terminology, narrowing of meaning predominates over broadening (70%), pejoration was not detected, while amelioration is present in only 2 cases. Metaphorical and metonymic transfer emerge as the principal cognitive mechanisms of transformation. The practical significance of the work lies in developing analytical tools for examining Latin borrowings in English academic vocabulary and in enabling the use of this material in courses on Latin language and English lexicology. The results contribute to understanding the cognitive mechanisms of terminologization and institutionalization of English academic vocabulary, particularly in educational discourse.

Key words: Latin borrowings, semantic transformations, English educational terminology, meaning.

Постановка проблеми. Латинська мова посідає унікальне місце серед джерел англійської лексики. Протягом багатовікового розвитку англійської мови запозичення з класичних мов сформували фундамент її термінологічного та академічного (загальнонаукового) фонду. Взаємодія англійської мовної системи з латиною мала не спорадичний, а глибоко закономірний характер, зумовлений ключовими поворотами європейської історії.

Як зазначає Г. Джексон, проникнення латинізмів в англійську мову відбувалося кількома потужними хвилями: перше значне «культурне вторгнення» латини датується 597 роком (місія святого Августина та прийняття християнства), що принесло церковно-освітню лексику, а після епохи Ренесансу латина стала загальновизнаною мовою науки та вищої освіти [1, с. 27–28].

В освітній галузі частка латинізмів є особливо високою, оскільки європейський університет як інституція виник у латиномовному середовищі та успадкував його термінологічний апарат. Слова *curriculum, campus, seminar, thesis* щодня вживаються в академічному дискурсі по всьому світові.

Значний шар латинських запозичень у науковій та освітній сферах легко розпізнається завдяки збереженню типових латинських морфем: *-um* (*forum, centrum*), *-us* (*campus*), *-a* (*diploma, formula*), а також *-ex / -ix* (*index, matrix*) [1, с. 28]. Проте за збереженою зовнішньою морфологічною формою часто приховується глибока семантична перебудова.

Попри очевидну присутність латинізмів в англійській освітній термінології, питання про те, наскільки сучасне термінологічне значення цих слів відповідає їхньому класичному латинському значенню, і які типи семантичної трансформації є продуктивними, залишається малодослідженим у порівняльному аспекті, що й визначає актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження семантики слів має тривалу наукову традицію: від фундаментальних робіт М. Бреаля та А. Карнуа, що заклали підвалини семантики як науки, до класичної праці із загальної семантики С. Ульмана «Semantics: An Introduction to the Science of Meaning» (1962) [2].

Сучасний етап розвитку лексичної семантики та англійського термінознавства характеризується глибоким переосмисленням фахових терміносистем крізь призму когнітивного та соціокогнітивного підходів. Так, у своїй монографії «Theories of Lexical Semantics» (2010) Д. Гіраертс здійснює системний історико-хронологічний аналіз еволюції лексичної семантики, послідовно висвітлюючи п’ять ключових парадигм дослідження значення слова – від історико-філологічної та структурної до генеративної, неоструктурної й когнітивної лексикології [3]. Натомість, напрям досліджень М. Лінн Мерфі «Semantic Relations and the Lexicon» (2008) орієнтований на міждисциплінарний соціокогнітивний та прагматичний аналіз парадигматичних семантичних відношень (синонімії, антонімії, гіпонімії), у межах якого лексичні зв’язки розглядаються як металінгвістичні й концептуальні структури ментального лексикону [4]. У своїй монографії «Lexical Semantics for Terminology: An Introduction» (2020) М.-К. Л’Омм обґрунтовує та систематизує застосування лінгвістичного апарату лексичної семантики в термінознавстві, розкриваючи методи ідентифікації термінів, аналізу їхньої багатозначності, предикатно-аргумент-

ної структури, парадигматичних і синтагматичних зв'язків та концептуальної еквівалентності у спеціалізованих дискурсах [5].

Водночас, попри високий ступінь теоретичної розробленості загальних питань лексичної семантики і термінознавства, суттєвого переосмислення потребує генезис і семантична еволюція конкретних фахових терміносистем, зокрема освітньої, що й зумовлює необхідність нашого дослідження.

Мета статті – зіставити значення 20 латинських лексичних запозичень у сучасній англійській освітній термінології, класифікувати виявлені результати семантичних трансформацій.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: відібрати корпус з 20 латинських запозичень, що функціонують як терміни в англійській освітній галузі; зіставити їхні класичні латинські значення (за Oxford Latin Dictionary [6]) із сучасними англійськими термінологічними значеннями (за Oxford Dictionary of Education [7]); класифікувати виявлені семантичні трансформації, зокрема із застосуванням типології Д. Гіраертса; проілюструвати найбільш показові приклади кожного типу.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці семантична трансформація (зсув/зміна) трактується як неминучий еволюційний процес. За висловом Д. Крістала, «everyone knows that words can change their meaning. <...> Semantic change is a fact of life» [8, с. 148].

Під час дослідження еволюції лексичного значення важливо чітко розмежовувати три тісно пов'язані аспекти проблеми: причини (*causes* – чому слово змінило значення), природу (*nature* – як саме відбувся процес) та результати (*results* – що саме змінилося у структурі денотативного та конотативного компонентів значення) [9, с. 92].

Виокремлюють екстралінгвістичні та суто лінгвістичні чинники причин семантичних трансформацій [9, с. 97]. До екстралінгвістичних Й. Гжега та М. Шенер відносять, зокрема, появу нових концептів, зміну самого референта, зміни у світогляді та культурна зумовленість важливості понять [цит за: 9, с. 93–96]. До лінгвістичних причин належать диференціація синонімів (витіснення або перерозподіл семантичних ніш між питомими та запозиченими словами), вплив зв'язаного контексту та еліпсис [9, с. 97].

Щодо типології природи семантичних трансформації, то Д. Гіраертс поділяє зміни денотативного значення на аналогічні та неаналогічні, залежно від того, чи копіює нове значення семантику іншого, спорідненого виразу [3, с. 26]. У межах денотативних неаналогійних змін він виокремлює «класичний квартет» трансформацій, що становлять основу більшості класифікацій: спеціалізація (звуження), генералізація (розширення), метафора та метонімія. При цьому розмежування між метафорою та метонімією спирається на опозицію подібності та суміжності, де остання може бути просторовою, часовою або причинно-наслідковою [3, с. 26–27].

Крім того, Д. Гіраертс акцентує на існуванні нижньорівневих моделей семантичних трансформацій, які уточнюють когнітивну природу зсуву. Зокрема, серед метафоричних моделей є:

1) метафори на основі зовнішньої форми та вигляду;
2) метафори на основі структурного положення;
3) метафори на основі функціональної подібності;
4) просторово-темпоральні метафори;
5) просторово-кількісні метафори;
6) метафори, що стосуються сенсорних сфер;
7) метафори, що пов'язують тілесні та когнітивні явища [3, с. 34–35].

Метонімічні моделі систематизовані за формулами двостороннього асоціативного зв'язку: spatial part & spatial whole, temporal part & temporal whole, location & located, effect & cause, subevent & complex event, characteristic & characterized entity, producer & product, controller & controlled, container & contained, temporal container & contained, material & object, location & product, possessor & possessed, action & participant, action & instrument, piece of clothing & person, member entity & collection [3, с. 32–33].

Неденотативні семантичні зміни найчастіше виявляються у трансформації емотивного значення лексем. Д. Гіраертс виокремлює два основні типи таких змін: пейорацію/погіршення (набуття негативно-оцінного відтінку) та амеліорацію/покращення (зсув у бік позитивного значення). На прикладі слова *silly* (від «безпорадний, що викликає співчуття» до «дурний») ілюструється пейоративне погіршення семантики. Натомість еволюція лексеми *knight* (від «хлопець, слуга» до шляхетного стану) демонструє амеліоративне підвищення соціально-оцінного статусу слова [3, с. 28].

Результати зіставного аналізу 20 латинських лексичних одиниць з їх еквівалентами у сучасній англійській мові представлено в таблиці 1.

Як бачимо, *спеціалізація (звуження)* значення є домінантним типом семантичної трансформації (70% лексем). Причиною цього є інституційний характер академічної мови, що вимагає чіткої термінологічної однозначності. Коли латинське слово входить до офіційного академічного регістру, воно втрачає широту вихідного значення й фіксується в одному, найбільш функціональному значенні.

Якщо проаналізувати когнітивну природу цієї трансформації через призму нижньорівневих моделей Гіраертса, виокремлюємо такі приклади метафор:

– метафора на основі функціональної подібності: *seminarium* – це аграрний термін зі значенням розсадника для вирощування молодих рослин, а *seminar* – це зустріч викладача і студентів, де «вирощують, розвивають» ідеї;

– метафора на основі структурного положення: *gradus* у латині позначало сходинку драбини, крок. В освітній термінології *grade* набуло значення оцінки чи рівня знань у структурі оцінювальної шкали, повторюючи модель вищої/нижчої сходинки в ієрархії;

– *curriculum* є прикладом просторово-темпоральної метафори, де рух у просторі та послідовність часових етапів структурують наше розуміння абстрактного процесу навчання. На думку С. Воллеса, ця метафора співвідносна з поглядом Дарвіна на формальна освіту як змагання [9, с. 69].

Водночас, звуження семантики на основі метонімії просторової суміжності (модель spatial part & spatial whole) відбулось із латинським запозиченням *campus* – від відкритого поля до конкретних меж території та будівель університету.

Генералізація (розширення) значення, яке Д. Крістал визначає як розширення семантичного обсягу лексеми [7, с. 148], спостерігається у 30% лексем. Основна причина цього полягає, вважаємо, у виході лексичної одиниці за межі вузькоспеціального контексту у загальнонауковий ужиток. Наприклад:

– *methodos* означав конкретний спосіб дії, шлях пересування; *method* розширився до позначення будь-якої педагогічної стратегії, активності або процедури для навчання, охоплюючи не лише один конкретний спосіб, а весь спектр можливих підходів пізнання;

– в латині facultas позначало конкретну індивідуальну здатність або владу людини зробити щось; значення слова faculty розширилося від особистої якості до назви організаційної одиниці університету, що охоплює викладацький персонал і структурний підрозділ за предметною областю, таким чином поширивши значення з індивідуального на інституційне.

Аналіз семантичних трансформацій за емотивно-ціннісним критерієм засвідчує відсутність явищ *пейорації*, що є цілком очікуваним результатом для освітнього дискурсу. Оскільки освітня термінологія за своєю суттю є нейтральним, нормативним регістром академічної мови, вона заперечує негативно-ціннісні коливання, а емотивна нейтральність виступає фундаментальною передумовою самої термінологізації.

Натомість *амеліорація* простежується в мінімальному обсязі (2 лексеми), однак демонструє показові приклади культурно-контекстуального зсуву значення. Зокрема, лексема *diploma* трансформувалася від позначення формального офіційного документа з привілеями до символу персонального досягнення та академічної гордості. Латинське *inclusio* означало ув'язнення,

Таблиця 1

Семантичні трансформації латинських запозичень в англійській освітній термінології

Latin word	Oxford Latin Dictionary meaning	English equivalent	Oxford Dictionary of Education meaning	Type of a semantic shift
campus	a flat expanse of land, plain, field	campus	the grounds and buildings of a school, university or college	narrowing
curriculum	the action of running; a race; a race-track; a chariot	curriculum	the content and specifications of a course of programme of study	narrowing
diploma	a letter of recommendation, certificate of grant of privileges	diploma	an award conferred on successful students at the end of their course of study	narrowing
disciplina	teaching, instruction, training; a branch of study, discipline	discipline	a field of academic study, which constitutes an area of teaching and research	narrowing
dissertatio	a disquisition	dissertation	a lengthy piece of academic writing based on research undertaken by the candidate and submitted by them in partial fulfilment of the requirement for an award	narrowing
doctor	a teacher, instructor, trainer	doctorate	the highest postgraduate degree award made by a university or other institution of higher education	narrowing
educator	one who nurtures or brings up (children); (esp.) a foster-father	educator	used as an alternative word for 'teacher', particularly in the context of adult and community education, where the emphasis is upon facilitative rather than didactic teaching	narrowing
facultas	ability, power, capacity, skill; the potential field of one's power, scope, range	faculty	A subdivision of a university or college according to subject or field; the teaching and research staff	extension
gradus	a step, a pace; a step, a stair	grade	the category of mark awarded in the assessment of a candidate's performance	narrowing
inclusio	imprisonment, confinement	inclusion	a term used to describe and promote policies, strategies, and practices which aim to enable all learners to participate fully in education	extension
lectio	the action of picking, choosing, selection; a reading, perusal	lecture	a method of teaching used mainly in higher education, where students are taught in large groups	narrowing
methodos	a mode of proceeding, method	method	a strategy, activity, or procedure for teaching or supporting learning	extension
modulus	a unit adopted as a standard of measurement	module	a self-contained subdivision of a programme of study which is taught and assessed as a discrete unit	extension
principalis	a leading citizen	principal	the title given to the chief executive of a college of further education	narrowing
professor	one who claims to be an expert in some art or science; a teacher	professor	the title given in institutions of higher education to the most highly ranked teaching posts, where the teachers in question are an acknowledged authority in their field	extension
schola	an exposition by a teacher of his views on a subject; a place or establishment in which a teacher expounds his views	school	institution in which pupils are taught	narrowing
seminarium	a nursery of young trees	seminar	a meeting between a tutor and a small group of students for the purposes of teaching and learning	narrowing
semenstris	of six months duration; six-monthly, half-yearly	semester	an alternative method of dividing up the academic year into periods of student activity	extension
thesis	a general or abstract question	thesis	a lengthy piece of academic writing presenting an argument based on research, and presented for assessment towards an academic award	narrowing
tutor	one appointed to look after a person considered incapable of managing his own affairs, a guardian; a protector	tutor	teachers responsible for supporting the work or welfare of a group of pupils	narrowing

несло негативний образ обмеження й замикання. В освітній термінології значення *inclusion* докорінно змінилось – позитивна політика й стратегія, спрямована на забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів, особливо для осіб із особливими освітніми потребами та із маргіналізованих груп.

Висновки. Проведений аналіз 20 латинських лексичних одиниць та їх еквівалентів у англійській освітній термінології дозволяє сформулювати такі висновки.

Звуження значення є основним типом семантичної трансформації в освітній термінології і охоплює 70% аналізованих одиниць. Це є закономірним процесом, адже термінологічний вжиток вимагає однозначності, і університетська традиція фіксувала з широкого спектру значень латинського слова те, що найточніше відповідало інституційній потребі. Розширення значення, притаманне 30% одиниць, характерне для слів, що перейшли з вузькоспеціальних контекстів до загальноакадемічного вжитку.

Аналіз за емотивно-ціннісним критерієм засвідчив відсутність пейорації, оскільки емотивна нейтральність є фундаментальною передумовою термінологізації в нормативному академічному дискурсі. Натомість амеліорація зафіксована у 2 випадках (*diploma*, *inclusion*), де позитивний зсув значення реалізується переважно в культурно-контекстуальному вимірі вищої освіти. Це підтверджує стійкість освітньої терміносистеми до негативно-оцінних трансформацій при її здатності аксіологічно збагачуватися.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні корпусу матеріалу, насамперед за рахунок юридичної термінології англійської мови, а також у зіставленні стратегій семантичної адаптації латинізмів в англійській та інших європейських мовах, що дозволить виявити універсальні та специфічні закономірності цього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Jackson H. Words and Their Meaning. New York : Routledge, 2013. 279 p.
2. Ullmann S. Semantics: An Introduction to the Science of Meaning. Oxford : Blackwell, 1962. 278 p.
3. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. Oxford : Oxford University Press, 2010. 341 p.
4. Murphy M. Lynne. Semantic Relations and the Lexicon: Antonymy, Synonymy and Other Paradigms. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 304 p.
5. L'Homme Marie-Claude. Lexical Semantics for Terminology: An Introduction. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2020. 263 p.
6. Glare P. G. W. (ed.) Oxford Latin Dictionary. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2012. 2400 p. URL: https://surl.lt/sltmrz (дата звернення: 27.07.2026)
7. Wallace S. Oxford Dictionary of Education. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2015. URL: https://surl.li/dxtxpk (дата звернення: 27.07.2026)
8. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 573 p.
9. English Lexicology: tutorial / O. L. Ilienko, I. A. Kamienieva, Ye. S. Moshtagh. Kharkiv : Publishing House I. Ivanchenka, 2020. 218 p.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026